

Küreselleşme Sürecinde Kırgızistan'da Misyoner Faaliyetleri Üzerine Bir İnceleme

Durmuş ARIK*

(IN THE COURSE OF GLOBALIZATION, A STUDY ON MISSIONARY ACTIVITIES IN KYRGYZSTAN)

ABSTRACT

By the fall of the Soviet Union, the Kyrgyz Republic became an independent state in 1991, and its Constitution defines form of the government as a democratic republic with substantial civil rights for its citizens. The Constitution upholds it as a secular state and the government does not support just one religion instead of others. The Constitution and the law provide freedom of religion and the right of all citizens to choose and practice their own religions. In practice, the government generally respects this right. Islam is the single most widely practiced faith in Kyrgyzstan, meanwhile there are other religious groups and activities as Russian Orthodox churches, different Christian denominations, Jews and Buddhists. Also there are examples of syncretistic religious practices and a number of missionary groups, including groups from the United States, different European countries, and Korea operating freely in the country. In March 1996, the government founded a State Commission on Religious Affairs. So that, this commission was created officially in order to promote religious tolerance, to protect freedom of conscience and to oversee laws on religion. This article attempts to point to the constitution and the laws which provide freedom of religion and of missionary activities operating in Kyrgyzstan, from a global point of view.

Keywords: *Globalization, kyrgyzsten, religion missionary activities.*

1. Giriş

Küreselleşme, yeryüzünde her alanda değişimi ifade eden bir kavramdır. Küreselleşme süreci; sınırların kalkması, bilginin tüm dünyaya yayılması, bilgi ve iletişim teknolojisinin yaygınlaşması sonucu yeni düşüncelerin, sistemlerin, olayların sınır tanımaksızın her yere girmesi ve girdiği yerlerde kendine has etkiler doğurmasına zemin hazırlamaktadır. Günümüzde modern demokratik toplumlarda vatandaşlara belli haklar verilmekte, sivil toplum, demokratik yapıyı oluşturmada kendi kendini idare etme hakkına sahip olmakta ve insan hakları kavramı büyük önem kazanmaktadır. Dinlerin, dillerin ve kültürlerin çeşitliliğiyle, özellikle modernleşme, liberalleşme ve küreselleşme

* **Dr.**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi.

sürecinin hızla gelişmesine paralel olarak bir ülkede çeşitli kültürler bir arada bulunabilmekte ve çoğulcu (pluralist) bir yapı oluşmaktadır. Bu süreçte çoğulcu toplumlar için insan hakları kavramı oldukça önemli hale gelmektedir. Özellikle hızlı bir küreselleşme sürecinin yaşandığı ve dini çoğulculuğun en çok konuşulan güncel meselelerden biri haline geldiği günümüz dünyasında bir ülkede yaşamakta olan bütün dini ve kültürel guruplar yanında sınır ötesi etkinliklerde bulunan çeşitli kurum ve kuruluşlar da kazandıkları taraftarlarla birlikte belli haklardan faydalanmaya gayret etmektedir. Bu bağlamda çeşitli ülkelerde gerçekleştirilen misyoner faaliyetleri ve bu faaliyetlerin bir toplumda meydana getirdiği değişimler de dikkat çeken konular arasında yer almaktadır.

Küreselleşme sürecine hız kazandıran olaylardan birinin Sovyetler Birliği'nin dağılması olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda birçok ülkede olduğu gibi Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığını elde eden ülkelerde de etnik bakımdan olduğu kadar dini bakımdan da çoğulculuğun yaşandığı gözlenmektedir. Bu ülkelerden biri de Kırgızistan'dır. Nüfus ve coğrafi alan bakımından bölgesinde küçük bir cumhuriyet olan Kırgızistan stratejik açıdan Orta Asya'da önemli bir konuma sahiptir. Bu nedenle Kırgızistan Rusya, Çin, Amerika, Hindistan, İran gibi ülkelerin yanında Avrupa ülkelerinin de ilgi odağı haline gelmektedir.

Bağımsızlık sonrasında Kırgızistan'da siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda hızlı değişimler yaşanmaktadır. Bu değişim Kırgızların kültürel yaşamında öteden beri çok önemli rol oynayan dini alanda da gerçekleşmektedir. Sovyetler Birliği idaresinde sistemli biçimde din ile mücadele ve ilmi ateizm programlarının uygulandığı ve bu uygulamaların Kırgızistan'ın da içinde yer aldığı Sovyet ülkelerinde din eğitimini, dini kurumları, insanların dine bakışını etkilediği, sonuçta dini alanda büyük bir boşluğun ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu boşluk yanında günümüzde Orta Asya'da "demokrasi adası" olarak da nitelendirilen Kırgızistan Cumhuriyeti'nde anayasayla ve kanunlarla belirlenen din ve inanç özgürlüğü alanındaki düzenlemeler, Kırgızistan'ın yabancı olduğu birçok dini akımın ve anlayışın bu ülkede etkinliklerde bulunmasına ve teşkilatlanmasına imkan hazırlamaktadır. Bu nedenle bağımsızlık sonrasında çeşitli ülkelerden çok sayıda misyoner gurup Kırgızistan'a gelip faaliyet göstermekte, böylece dini bakımdan ülke genelinde oldukça fazla bir çeşitlilik ortaya çıkmaktadır. Bu çeşitlilik ülke genelinde dini alanda karışıklığa ve kargaşaya yol açmaktadır. Bu makalede, küreselleşme sürecinde Kırgızistan'da çoğulcu yaklaşımla uygulamaya konulan inanç özgürlüğü ve dini kurumlarla ilgili yasal düzenlemelerin sağladığı imkanlardan faydalanarak gerçekleştirilen misyoner faaliyetleri ile bu faaliyetlerin yansımaları ve neticeleri incelenmeye çalışılacaktır.

2. Kırgızistan'da Dini Kurumlar ve Dinle İlgili Düzenlemeler

Genel olarak Kırgızistan'da yaşayan Kırgızlarla birlikte diğer Türk kökenli unsurlar öteden beri İslam'a, Ruslar ve Ruslara akraba unsurlar da Rus Ortodoks Kilisesi'ne mensuptur. Bu nedenle Kırgızistan'da yaşayan halk kit-

lesi dini bakımdan esas itibariyle İslam ve Rus Ortodoks Kilisesi tarafından temsil edilmekte, diğer dinler ve dini anlayışlar ise Kırgızlara yabancı sayılmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra hazırlanan Kırgızistan anayasasında ve kanunlarında Kırgızistan'ın laik (seküler) bir devlet sistemine sahip olduğu vurgulanarak, inanç özgürlüğüne de geniş bir biçimde yer verilmiştir. Bu çerçevede Kırgızistan'da yaşayan Müslüman ve Rus Ortodoks Kilisesi temsilcileri Sovyet döneminde dini alanda ortaya çıkan boşluğun doldurulması için bağımsızlık sonrasında çeşitli girişimlerde bulunmaya başlamıştır.

Kırgızistan nüfusunun % 80'i¹ İslam'a, % 17'si Rus Ortodoks Kilisesine, %3'lük kesimi ise Yahudilik, Budizm ve Katolik Kilisesine mensup bulunmaktadır.

Müslüman nüfusun din hizmetlerini Merkezi Bişkek'te bulunan Kırgızistan Müslümanları Dini İdaresi "*Müftiyat*", vilayetlerde ve ilçelerde ise müftiyatın bir alt kurumu olan "*kadiyat*"lar yürütmektedir. Kırgızistan'da bağımsızlığın kazanıldığı 1991 yılına kadar resmi olarak 39 cami/mescit faaliyet gösterirken bu sayının kısa zamanda hızla artarak 2003 yılının başlarında 1338'e yükseldiği, bunun yanında yetkili kurumlar tarafından tescil edilmiş cami sayısının yaklaşık 2000-2500 civarında olduğu bildirilmektedir.² Cami sayısındaki bu artış Kırgızistan'da Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra halkın İslam'a karşı ilgisinin artarak devam ettiğinin bir göstergesi sayılmaktadır. Ayrıca Kırgızistan'da İslam Enstitüsü adı altında çeşitli kurumlar bulunmakta, bu kurumlardan başka Kırgızistan genelinde 38 kadar medrese klasik metotlarla eğitim hizmetini yürütmekte ve çok sayıda vakıf İslam ülkelerinin desteğiyle faaliyetini sürdürmektedir.

Ruslar, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Orta Asya'yı ele geçirdikten sonra bölgede uyguladıkları Hıristiyanlaştırma ve Ruslaştırma faaliyetlerinden istedikleri sonucu elde edememişlerdir. Ancak bölge topraklarında yerleşen Hıristiyan unsurlar dikkate alınarak çok sayıda Rus Ortodoks Kilisesi açılmıştır. Sovyet döneminde dine karşı yapılan uygulamalar Rus Ortodoksluğunu da etkilemiş, onun kilise sayısı ve pratikleri de ateizm uygulamalarından etkilenmiştir. Bağımsızlık öncesinde Kırgızistan'da Ortodoks Hıristiyanlara ait 25 kilise faaliyet göstermiştir. Kırgızistan'da yaşamakta olan Rusların çoğunun bağımsızlık sonrasında Rusyanın iç kesimlerine göç etmesine rağmen ülkede kalanlar kendi inanışlarına ve dini kurumlarına ilgi göstermeye başlamış, Rus Ortodoks Patrikliğinin de desteğiyle Kırgızistan'da kilise sayısında bir artış gerçekleşmiştir. Son verilere göre Kırgızistan'da, özellikle ülkenin kuzey kesiminde başta olmak üzere Rus Ortodoks Kilisesinin toplam 43 kilisesi ve her kilise bünyesinde birer pazar okulu ile Çuy vilayetinin Karabalta şehrinde bir kızlar manastırının faaliyet gösterdiği belirlenmiştir.³

1 Bu oran içinde Kırgızlar, Özbekler, Tatarlar, Tacikler, Kazaklar, Uygurlar, Dunganlar ve diğer etnik unsurlar yer almaktadır. (Bkz. A. Tabışaliev, *Sotsialnie Realii Yujnogo Kırgızstana*, Bişkek 1999, s.21).

2 Bkz. O.Mamayusupov - C.Botoev, "*O Stanovlenii religii v Kırgızstane*", *Religiya i obrazovanie*, Bişkek 2002, s.6.

3 Mamayusupov - Botoev, s. 9.

Kırgızistan'da, inanç özgürlüğünün de yer aldığı temel insan hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınmasıyla günümüzde bu ülkede İslam ve Ortodoks Hıristiyan kurumları yanında bazı dinler, dini anlayışlar ve senkretik hareketler de yer almaya, kurumlaşmaya ve etkinliklerde bulunmaya başlamıştır. Son verilere göre Kırgızistan'da Budistlerin "Bodhi" ve "Çamsen" adlı 2 kurumu, Yahudilerin bir dini idaresi, Bahailerin 13 teşkilatı ve Yehova Şahitlerinin 39 krallık salonu faaliyet göstermektedir. Ayrıca Kırgızistan'da Hint kökenli Krişnacıların, gayri resmi olarak etkinliklerde bulunan Mooncuların, Beyaz Kardeşlik (*beloye bratsstvo*) teşkilatının, Mormonların, Hizbut-tahrir al-İslaminin, Ahmedilerin ve İsmaililerin de faaliyetleri vardır. Bu guruplar çeşitli vakıflar, okullar ve dernekler aracılığı ile etkinliklerini gerçekleştirmektedir.⁴ Bu dini guruplar dışında Hıristiyanlığın farklı anlayışlarına mensup çeşitli misyoner gurupları da Kırgızistan'da etkili biçimde faaliyet yürütmek suretiyle taraftar kazanma, yerleşme ve kurumlaşma sürecini sürdürmektedir.

Kırgızistan'da misyoner faaliyetlerine imkan hazırlayan nedenleri çok yönlü olarak ele almak gerekmektedir. Bu nedenler arasında, özellikle Sovyet dönemindeki uygulamalardan kaynaklanan dini bilgi boşluğu ve eksikliği, yeterli niteliklere sahip din (Müslüman) görevlilerinin bulunmayışı, dini eğitim veren kurumların çağın şartlarına göre kendini yenileyememiş olması, halkın, özellikle genç nüfusun içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar ve gelecek endişesi, batı kültürüne karşı duyulan hayranlık, bilim ve eğitim kurumlarının kaynak ihtiyacı, misyonerlerin kazandığı yerli halk desteği yer almaktadır. Ayrıca hükümetin ve yerel idarelerin din ve kültür siyasetindeki belirsizlikler, özellikle yasal düzenlemeler ve bu düzenlemelerdeki boşluklar misyonerlerin faaliyetlerine imkan hazırlayan en önemli faktörler arasında değerlendirilmektedir.⁵

Kırgızistan'da inanç özgürlüğünü belirleyen anayasa ve kanun maddelerinin sağladığı imkanlardan Müslümanlarla birlikte diğer din ve dini anlayışların temsilcileri de yararlanmakta ve faaliyetlerde bulunabilmektedir. Bağımsızlıktan sonra Kırgızistan'da dinin sosyal bir olgu, toplum için de gerekli ve önemli bir kurum olduğu kabul edilerek din-devlet ilişkilerinin belirlenmesi, inanç özgürlüğü ve dinin kurumsallaşması için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Cumhuriyetin anayasasında dinle ve dini kurumlarla ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. Kırgızistan Anayasasının⁶ 8. maddesinde; "*din ve bütün dini kurumlar devletten ayrılmıştır*"⁷ ifadesi ile din ve devlet işlerinin

4 Bkz. Mamayusupov - Botoev, s. 4-7, 9-10; *Zaman Kırgızistan*, 22.02.2002, 12; *Zaman Kırgızistan*, 15.03.2002, s. 1.

5 Bkz. Seyfettin Erşahin, III. İslam Şurasındaki Konuşması, III. *Avrasya İslam Şurası*, Ankara 2002, s. 161-170.

6 Kırgızistan Cumhuriyetinin 05.05.1993 tarihinde kabul edilen Anayasası üzerinde gerçekleştirilen bazı yeni düzenlemeler, Kırgızistan genelinde 02.02.2003 tarihinde referanduma götürülmüştür. Referandumda halkın çoğunluğunun kabul ettiği yeni anayasa metninde dinle ilgili maddelerde çok az değişiklik yapılmıştır. Bu makalede yeni değişiklikler göz önünde bulundurulmuştur.

7 Kırgız Respublikasının Konstitutsiyası, (KRK), 8. maddenin 3. bendi, Bişkek 2003, s.7.

birbirinden ayrıldığı ortaya konulmuştur. Buna paralel olarak aynı maddenin 4. bendinde; *“dini temele dayalı partilerin kurulmasına izin verilmeyeceği; dini kurumların siyasi amaç ve görevleri gaye edinmemeleri gerektiği”* belirtilmiş, *“dini kurumların ve din görevlilerinin devlet organlarının işine karışmasına yasak getirilmiş, anayasal düzeni bozacak, devletin ve toplumun huzuruna zarar verecek girişimlere izin verilmeyeceği”*⁸ ifade edilmiştir. Bu düzenlemelerle din ve devlet işleri kesin ölçülerle birbirinden ayrılırken, dini konularla ilgili anayasada laiklik (seküler) anlayışı hakim olmuştur. Anayasanın 9. maddesinin 4. bendinde ise *“dini ya da etnik ayrılıkları körükleyecek halkın barış içindeki birliğini bozabilecek girişim ve propagandaların anayasaya karşı işlenmiş bir suç olarak görüleceği”*⁹ vurgulanmıştır. Önceki anayasanın 16. maddesinde birçok insan hak ve özgürlüğünü belirleyen husus yanında, *“Kırgızistan Cumhuriyeti’nde herkesin; ...bir dine inanma, dini ve geleneksel (ırım-cırım) örf adetlerini yerine getirme ve düşüncelerini basın ve yayın yoluyla açıklayabilme özgürlüğüne sahip olduğu”* ifade edilmişken yeni düzenlemeyle aynı maddenin 9. bendinde *“...sosyal sınıf, ırk, etnik ve din ayrılığına dayalı hoşnutsuzluğu ve düşmanlığı körükleyecek propagandaya izin verilmeyeceği”* belirtilmiş, *“sosyal sınıf, ırk, etnik, din ve dil üstünlüğüne bağlı propaganda yapılması yasaklanmıştır.”*¹⁰ Bunun yanında anayasada, herkesin dini ya da ateistik faaliyetlerini gerçekleştirme özgürlüğü koruma altına alınmış, herkesin istediği dine inanma, ya da hiçbir dine inanmama; dini ya da ateistik kanaatini seçme ve yayma özgürlüğü hakkına sahip olduğuna vurgu yapılmıştır.¹¹ Uluslararası temel insan hakları metinlerine ve pek çok çağdaş anayasanın ilgili maddelerine uygunluk arz eden Kırgızistan Cumhuriyeti Anayasasında yer alan bu ifadeler, Kırgızistan vatandaşlarının dine karşı tutumunu bağımsız ve kendi isteğine bağlı olarak belirleme hakkını vermiş; inanma, inancının gereklerini yerine getirme, dini kanaatini değiştirme gibi imkanları sunmuştur.

Kırgızistan Cumhuriyeti bağımsızlıktan sonra dünya ülkelerinin imzaladığı çok sayıda anlaşmaya da imza atmış ve bu anlaşmaların gereğini yerine getirmeye başlamıştır. Bu bağlamda anayasa maddelerinde belirtilen dinle ilgili düzenlemeler yanında çeşitli kanunlarla bu alandaki düzenlemelerin ayrıntılarına yer verilerek uygulamaya konulmuştur. Din özgürlüğü ve dini kurumlarla ilgili yasal düzenlemelerin ilki *“Din Tutuu Erkindiği Cana Dini Uyumdar Cönündö Zakon”* (Din-Tutma Özgürlüğü ve Dini Kurumlar Yönünde Kanun) ifadesiyle 16 Aralık 1991 tarihinde, 656-XII numaralı düzenlemeyle belirlenmiş, bu kanunun içeriğinde 19 Kasım 1997 tarihinde çeşitli değişiklikler yapılarak yürürlüğe konulmuş ve günümüze kadar uygulanmıştır. Uluslararası anlaşmalar ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin göz önünde bulundurularak hazırlandığı belirtilen kanuna göre; herhangi bir inanç sahibine ve ateistlere, topluma zarar vermeden, toplum düzenini

8 KRK, 8. maddenin 4. bendi, s. 7.

9 KRK, 9. maddenin 4. bendi, s. 8.

10 KRK, 16. maddenin 9. bendi, s. 13.

11 KRK, 16. maddenin 11. bendi, s. 13.

bozmadan, insan hayatına, sağlığına ve ahlakına zarar vermeden faaliyette bulunma hakkı ve inanç özgürlüğü verilmiştir. Din özgürlüğü ve dini kurumlarla ilgili kanunda yer alan; *"Devlet dini kurumların faaliyetlerine karışmaz ve herhangi bir dinin üstünlüğünü tanımaz; dini kurumların faaliyetleri kanunlara ters düşmediği sürece bunlara kısıtlama getirmez; dini teşkilatların ve ateistlerin propagandalarını maddi olarak desteklemez; inananlar ile inmayanlar arasında ve çeşitli inançlara sahip dini kurumlar ile temsilciler arasında karşılıklı sabır ve saygının oluşması için gerekli şartları oluşturur..."*¹² ifadesi, devletin, ülkedeki bütün dinlere eşit mesafede durmakla ve çeşitli dine mensup halk arasında hoşgörüyü artırmakla görevli olduğunu ortaya koymuştur.

Belirtilen kanunla ülkedeki bütün dinler ve dini kurumlar resmen tanımakta, onların kendi kadrosunu ve din görevlilerini yetiştirmesi, mensupları için eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunabilmesi serbest bırakılmaktadır.¹³ Kanunun eğitim-öğretimle ilgili diğer maddesinde; resmi şekilde tescil edilen dini kurumların din eğitimiyle ilgili olarak eğitim binaları kurma, buralarda guruplar oluşturarak eğitim-öğretim verme hakkı yanında, çocuklara din eğitiminin ancak anne-babanın veya velilerinin izni ile olabileceği belirtilmektedir.¹⁴ Bir dini kurum oluşturma ya da açma konusunda ise Kırgızistan'da, onsekiz yaşında en az on Kırgız vatandaşının dini kurum açmak için resmi makamlara başvuruda bulunabileceği, ilgili makamın bir ay içinde inceleme yapıp dini kurum açılması için karar vereceği ve söz konusu kurumun resmiyet kazanacağı ifade edilmektedir.¹⁵ Kanunun bu maddesi bütün dini kurumlara olduğu kadar misyonerlere de faaliyetlerinde büyük bir kolaylık sağlamakta, buna göre Kırgızistan'a gelen bir misyoner teşkilatı çeşitli yollarla kazandığı on Kırgız vatandaşı aracılığı ile kendi dini kurumuna kavuşmakta, bu hakkı kazandıktan sonra da kanunda belirtilen imkanlardan faydalanarak faaliyetlerine başlamaktadır. Ayrıca dini kurumlara tarım, sanayi, ticaret, basın, yayın ve hayır işleri gibi her türlü ekonomik, sosyal ve hayır işlerinde bulunabilme imkanı sağlanmakta,¹⁶ vatandaşlara ve dini kurumlara ibadet edilecek yerler (mabed) ve dini toplantılar için özel daireler edinme hakkı verilmektedir.¹⁷ Belirlenen bu hususlardan Kırgızistan'da yer edinen bütün dini guruplar, özellikle de misyoner guruplar en geniş şekilde yararlanmakta, apartman dairelerinde özel mabedler (kiliseler, dua evleri, sığınma evleri) oluşturmakta ve buralarda dini merasimlerini gerçekleştirmektedirler.

Dini kaynaklar ve dini araç-gereçlerle ilgili olarak kanunun on altıncı maddesinde dini kurumların ve vatandaşların kendi dilinde dini kaynaklara, araç ve gereçlere sahip olma hakkına sahip oldukları ifade edilmekte, dini

12 *Din Tutuu Erkindigi Cana Dini Uyumdar Cönündö Zakon* (DTZ), Bölüm I, Madde 5.

13 DTZ, II/7.

14 DTZ, I/6.

15 DTZ, II/8.

16 DTZ, III/11-13.

17 DTZ, IV/15.

kurumların ve vatandaşların bu tür kaynak, araç-gereç ve diğer dini literatürü ihraç ve ithal etme hakkının Kırgızistan Cumhuriyeti'nin kanunlarına göre yürütüleceği belirtilmektedir. Bunun yanında dini merkez ve yönetimlerin dini kaynakları Kırgızistan Cumhuriyeti'nin ilgili kanunlarına göre yayınlatabileceği, ibadetlerde kullanılacak araç ve gereçleri üretebileceği ifade edilmektedir.¹⁸ On yedinci maddede ise dini kurumların kendi bünyelerinde kültürel ve bilgisel amaçla dini kaynakları dağıtabileceği, dini anlatmak için kurumlar ve takımlar oluşturabileceği, vatandaşların da birlikler kurabileceği ifade edilmektedir. Ayrıca dini kurumların hayır faaliyetlerini bizzat kendilerinin ve sosyal kurumlar aracılığıyla yürütebileceği belirtilerek bağış türünde yapılan maddi yardımlardan vergi alınmayacağı bildirilmektedir.¹⁹ Kanunun belirtilen maddelerine göre dini guruplar kendi inançlarıyla ilgili her türlü dini literatürü hazırlamakta, bölge halkının dilinde sade ve kolay anlaşılır biçimde yayınlamakta ve ücretsiz olarak dağıtabilmektedir. Ülkedeki bu durum, Kırgız yetkililerce; "*çeşitli dinlere mensup gurupların arasında düşmanlığın artmasına ve sağlıklı bir rekabet ortamının oluşmasına yol açıyor*"²⁰ şeklinde değerlendirilmektedir.

Kanunun son maddesinde, Kırgızistan Cumhuriyetinin de imzaladığı uluslararası anlaşmalarda belirtilen hususlar Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Din Tutma Özgürlüğü ve Dini Kurumlar Yönündeki Kanuna uygun düşmüyorsa o zaman uluslararası anlaşmadaki kurallara göre hareket edileceğini belirtmektedir.²¹ Kanunun bu maddesi Kırgızistan'daki inanç özgürlüğünü ve bu konuyla ilgili uygulamaları dış müdahalelere açık hale getirmektedir.

Halen yürürlükte olan *Din Tutma Özgürlüğü ve Dini Kurumlar Yönündeki Kanun* dini alanda oldukça geniş özgürlükler taşımaktadır. Bu özgürlüklerden yararlanan çeşitli dini akımların faaliyetlerinin ülkede dini, milli ve kültürel bütünlüğe zarar verebileceği düşüncesiyle bütün dini kurumların ve misyoner teşkilatların kanunlarla belirlenen çerçevede faaliyette bulunup bulunmadıklarını gözetim ve denetim altına almak için 14 Kasım 1996 tarihinde (N. UP-319) "*Kırgızistan Cumhuriyeti'ne dini faaliyette bulunma maksadıyla gelen yabancı ülke dini cemaat misyonerlerinin ve vatandaşlarının resmi tescilini yapma yönünde geçici düzenleme*" yapılmış, bu düzenlemeyle birlikte "*Kırgızistan Cumhuriyeti Din İşleri Komisyonu*" kurulmuştur. Kurulan komisyona dini kurum ve cemaatleri tescil etme ve onların faaliyetlerinin kanunlara uygunluğunu denetleme görevi verilmiştir. Aynı zamanda Komisyon ülkede dini toleransı artırmaya yardım edecek, vicdan özgürlüğünü koruyacak, dinlerarası diyalog ve yeni dini akımlara karşı devlet politikasını uygulayacak bir kurum olmuştur. Ancak maddi ve teknik imkanları yetersiz olan Din Komisyonu, az sayıda ve dini uzmanlık bakımından da yetersiz olan elemanlarıyla, tescil ve denetleme işinde istenilen düzeyde bir performans

18 Bkz. DTZ, IV/16.

19 Bkz. DTZ, IV/17.

20 Bkz. Kırgızistan Cumhuriyeti Din İşleri Komisyonu Başkanı O.Mamayusupov'la yapılan röportaj, *Slova Kırgızstana*, 19.10.2001, s. 4.

21 DTZ, VI/23.

gösterememektedir. Bunun yanında Komisyon Kırgızistan'daki dini durumla ilgili yeterli bilimsel araştırmaları gerçekleştirememekte, misyonerlerin ve dini gurupların geliştirdiği yeni metotlara ve uygulamalara karşı nasıl bir tavır sergileyeceğini kestirememektedir.

Özellikle uluslararası insan hakları örgütleri 11 Eylül olayından sonra, fanatizmle, dini temele dayalı şiddet ve terörle mücadele çerçevesinde Kırgızistan'ında içinde yer aldığı Orta Asya ülkelerinde de dünya standartlarında inanç özgürlüğünün gerçekleştirilebilmesi için çeşitli toplantılar ve konferanslar yapmakta, bu alanda karşılaşılan problemlere çözüm yollarının tartışılmasına ortam hazırlamaya gayret göstermektedir. Bu konferansların biri Kırgızistan'ın Celal-Abad şehrinde gerçekleştirilmiştir.

3. İnanç ve İfade Özgürlüğü Konferansı

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Bişkek Merkezi, AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (Office for Democratic Institutions and Human Rights- ODIHR), Friedrich Ebert Stiftung ve Kırgızistan Cumhuriyeti Din İşleri Komisyonu'nun işbirliği ile Kırgızistan'ın Celal-Abad şehrinde 15-16.02.2002 tarihinde, "*demokratik toplumların köşe taşları inanç ve ifade özgürlüğüdür*" sloganıyla, inanç ve ifade özgürlüğünün konu edildiği bir konferans düzenlenmiştir. Konferansa üst düzeyde idarecilerin, milletvekillerinin, çeşitli kurum ve kuruluşların yöneticileri yanında başta Kırgızistan, Özbekistan, Kazakistan, Tacikistan, Türkmenistan ülkelerinin Müslüman din temsilcileri ile birlikte çok sayıda başka din ve dini akımın temsilcisi katılmıştır. İslam dışındaki din ve dini akımların temsilcilerinin burada zikredilmesi Kırgızistan'da ve diğer Orta Asya ülkelerindeki din ve misyoner faaliyetlerinin çeşitliliği hakkında bir fikir verir nitelikte görülmüştür. Konferans katılımcıları arasında; Baptistlerin, Yedincigün Adventistlerinin, Rus Ortodoks Kilisesinin, Roma Katolik Kilisesinin, Yehova Şahitlerinin, Mormonların, Bahailerin, Budistlerin ve bölgede faaliyette bulunan çok sayıda misyoner gurubun temsilcileri ile çeşitli kurumlarda ve vakıflarda görev yapan Amerikan, İngiliz, Alman ve diğer batı ülkelerinden temsilciler de yer almıştır.

Konferansta; "*inanç özgürlüğüyle ilgili uluslararası standartlar ve ortak haklar (ifade, toplantı, kurum, vb.)*", "*uluslararası standartlar ve ulusal uygulamalar*", "*inanç ve ifade özgürlüğünün artırılması*" gibi konular ele alınmıştır. Konuşmalarda daha çok Orta Asya ülkeleri Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan'daki inanç ve ifade özgürlüğü ile ilgili uygulamalar, aksaklıklar ve problemler tartışılmış, Orta Asya'nın geleceğinde ve demokratikleşme sürecinde inanç ve ifade özgürlüğünün, kültürler ve dinler arası işbirliğinin ve diyalogun geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Kırgızistan'daki din ve vicdan özgürlüğü konusuna da özel önem verilen konferansın sonunda katılımcıların yer aldığı üç çalışma gurubu oluşturulmuş, guruplar tarafından inanç ve ifade özgürlüğünün korunmasında ve artırılmasında dini liderlerin, sivil kuruluşların, hükümetin ve hükümet teşkilatlarının rolü konularında varılan ortak kararlar rapor haline getirilmiştir. Rapora göre; dini temele dayalı terörizme karşı mücadele yollarının

bulunmasının önemi ve insan haklarının ve demokratik toplumun temel esaslarından biri olan inançların ifade edilmesinin güvence altına alınması kabul edilmiştir. Ayrıca katılımcılar tarafından birçok uluslararası hukuki dokümanla güvence altına alınan inanç özgürlüğü dikkate alınarak şu hususlar öngörülmüştür:²²

a- Her insan düşünce, din ve vicdan özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak kişinin özgürce, birey ya da toplu olarak bir dini ve inancı kendi seçimiyle açıkça ya da kişisel düzeyde kabul etmesini veya ondan yararlanmasını kapsamaktadır.

b- Hiç kimsenin kendi isteğiyle bir dini ya da inancı kabul etme veya ondan yararlanma özgürlüğü sınırlanmamalı, bu konuda herhangi bir zorlamaya maruz bırakılmamalıdır.

c- Din ve vicdan özgürlüğü ancak diğer insanların da eşit düzeyde hak ve özgürlüklere sahip olduğu dikkate alınarak, kanunlarda öngörüldüğü şekliyle toplumun huzurunun, düzeninin, sağlığının ve ahlakının korunması gerektiğinde kısıtlamaya maruz kalabilir.

Katılımcılar 1989 yılında imzalanan Viyana Nihai Anlaşmasında yer alan din özgürlüğüyle ilgili şu kararlara da destek vermişlerdir:

a- Tanrıya inanan birinin bir dini kuruma katılmasına, istediği dilde kutsal kitaplardan, dini literatürden ve malzemedan yararlanmasına ve bunlara sahip olma hakkına saygı göstermek gerekir.

b- İnananlara, onların kurumlarına dini yayın ve malzemelerini üretmelerine, ithal etmelerine ve onları dağıtmalarına izin verilmelidir.

c- Dini kurumlar veya teşkilatların kendilerini topluma anlatma girişimleri diyalog ve kitle iletişim araçları kanalıyla da gerçekleştirilebilmelidir.

Konferansta, din özgürlüğünün kanunlarla güvence altına alınması, hoşgörü prensibine dayanarak, dini kurumlar ve vatandaşlarla birlikte bütün resmi ve resmi olmayan makamlarca da din özgürlüğüne saygı gösterilmesi gerektiği ifade edilmiş, ayrıca AGİT'e üye ülkelerin görevleri arasında yer alan şu hususlara dikkat çekilmiştir;

a- Kişi ya da gurupların mensup olduğu din ve kanaate bağlı olarak yapılan ayrımları önlemek ve gidermek için etkili önlemler almak; politik, ekonomik, sosyal ve kültürel olmak üzere hayatın her alanında insanın temel hak ve özgürlüklerini gerçekleştirebilmesini kabul edip güvence; inananların ve inanmayanların eşitliğini ise garanti altına almak.

b- Kendi yaşadığı devletin Anayasası sınırları içinde inananların bir araya gelme, kendi inançlarına bağlılığını ya da bağlanmaya hazır oluşunu açıkça söyleme isteklerini hesaba katarak, uygun düzenlemelerle kendi ülkelerinde bunu sağlamak.

Konferansta 16 Kasım 1995 tarihinde Paris'te UNESCO genel konferansının XXVIII. oturumunda Tolerans Prensipleri Beyannamesi'nde açıklanan hususa da dikkat çekilmiş, toleransın bütün demokratik toplumlarda temel

22 Celal-Abad şehrinde 15-16 Şubat 2002 tarihinde düzenlenen *İnanç ve İfade Özgürlüğü* konulu konferansın sonuç bildirgesinden alınmıştır.

prensip olduğu vurgulanmıştır. Konferansta ayrıca şu hususlara çağrı yapılmıştır: AGİT üyesi devletler güvenliği sağlama çabası esnasında vatandaşların dini ve diğer bütün haklarının tecavüze uğramayacağına teminat vermelidir. Her türlü uygulamanın AGİT standartlarında, özellikle de Viyana anlaşmasına (1989) uygun olması gerekmektedir: AGİT üyesi devletler herhangi bir sınırlama olmaksızın, kanunla belirlenen istisnalar dışında, insan hak ve hürriyetinin gerçekleştirilmesini garanti etmelidir. Din ve vicdan özgürlüğü hakkının savunulmasında standartları yerine getirmek amacıyla AGİT üyesi devletler, hukuk organlarının ve kamu görevlilerinin din ve vicdan özgürlüğünü güvence altına alma hususunda gerekeni ve yeterli düzenlemeleri yapmakla yükümlüdür. Bunun yanında hoşgörüye yardımcı olmak ve kanunların üstünlüğünü tanımak her vatandaşın görevi sayılmaktadır. Dini gurupların ve sivil kuruluşların temsilcileri halkın arasında demokratik prensiplere ve hukukun üstünlüğüne dayalı hoşgörünün geliştirilmesine yardımcı olmalıdır. Hoşgörüyü destekleme projelerini ve programlarını uygulama sürecinde hükümetler ve sivil kuruluşlar halk arasında sosyal ve politik yaşama yeterli düzeyde çekilemeyen kimselere, özellikle gençlere, kadınlara, etnik ve dini azınlıklara özel önem vermelidirler. Devletler ve dini guruplar ortaklaşa ve mutabakatla dine dayalı çatışmaları engellemek için önlem almayı kabul etmelidirler.

Konferansın sonunda üzerinde birleşilen ve rapor olarak kabul edilen hususlara ek olarak AGİT'in 18-19 Haziran 2001 tarihinde Viyana'da gerçekleştirdiği "*Birlik ve Hoşgörüğü Teşvik*" konusundaki ek istişari toplantısında varılan bazı önemli kararlara atıf yapılmış ve hatırlatmada bulunulmuştur. Bu kararların önemli bir kısmı etnik ayrılıkların giderilmesi, etnik ayrılıklara dayalı çatışmaların önlenmesi, öğretim programlarının hoşgörüye dayalı anlayış kazandıracak nitelikte hazırlanmasına önem verilmesi gibi kararlar olmuştur. Ayrıca demokratik prensiplerin, temel insan hak ve özgürlüklerinin ve hukukun üstünlüğünün gerçekleştirilmesinin kültürler ve dinlerarası ilişkilerin esasını teşkil edeceğine dikkat çekilmiş ve uluslararası standartlarda çok kültürlülüğün öğretilmesi gereğine vurgu yapılmıştır.²³ Konferansın sonunda ayrıca UNESCO'ya üye ülkelerin kararıyla 4-6 Ekim 1995 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen "*Uluslararası Hoşgörü Sempozyumu*"nda alınan ve önemli görülen bazı tavsiye kararlarına da atıflarda bulunulmuştur. Bu kararlar arasında; son yıllarda insanlığa çeşitli sıkıntılar yaşatan karşılıklı hoşgürsüzlüğe bir son vermek için çeşitli dini guruplar arasındaki diyalogun teşvik edilmesi; hukuk organlarının, silahlı kuvvetlerin, devlet görevlilerinin, tıp ve hukuk alanında çalışanların eğitim-öğretim programlarında hoşgörü kurslarının yer alması; kitle iletişim araçlarının etik kurallar ölçüsünde hoşgörü prensiplerine bağlı kalmalarının teşvik edilmesi; barışı, hoşgörüyü, insan haklarını ve işbirliğini güçlendirmek için amaca uygun olarak dini programlar hazırlanması; dinin hoşgörü önünde engel teşkil eden bir unsur değil, aksine, kişilerin gerçeği arayışında uygun bir faaliyet alanı olarak kabul

23 Bkz. http://www.osce.org/odihr/documents/reports/shdm/vie18-19june2001_fr.pdf

edilmesi; kurulan çeşitli teşkilatların birinin diğerine üstünlüğü temeli üzerine değil, insanlığın manevi tabiatını yansıtacak şekilde gönülden ve iyiliğe dayalı ilişkileri hedeflemesi; ayrıca çatışmaların ve anlaşmazlıkların yalnızca diyalog yoluyla çözülmesi gibi konulara dikkat çekilmiştir.²⁴ Konferansın sonunda iki önemli meselede görüş birliği ifade edilmiştir. Bunlar; Orta Asya ülkelerinde barışın korunmasında, dini bilginin pekiştirilmesinde, bu ülkelerin hükümetlerine ve bütün inananlara dini kaynaklı terörle mücadelede, din ve vicdan özgürlüğünün hayata geçirilmesinde büyük görevler düştüğüdür.

Calal-Abad şehrinde düzenlenen “inanç ve ifade özgürlüğü” konferansında katılımcılar arasında sert tartışmalar yaşanmıştır. AGİT’in ve bazı Hıristiyan anlayışların temsilcileri konferansta gündeme getirilen görüşler ve talepler çerçevesinde Kırgız yetkililerden, Hıristiyan gurupların Kırgızistan’da etkinliklerini ve misyonerlik faaliyetlerini yürütebilmelerine izin verilmesini ve bu faaliyetlere engel olunmaması için gerekli önlemlerin alınmasını istemişlerdir. Bunun yanında aynı temsilciler tarafından başka dinlere geçmek isteyenlere engel olunmaması da konferansta ifade edilen talepler arasında yer almıştır. Bu taleplerle ilgili bilgiler ve değerlendirmeler Kırgız basınında yer almış ve Kırgız aydınları tarafından eleştirilmiştir. Konuyla ilgili bir değerlendirmede; Rusya Stratejik Araştırmalar Enstitüsünün verdiği bir bilgiye atıfta bulunularak, “Batıdan gelen yabancı dini akımların misyonerlerinin etkinliklerinin ve temel maksatlarının doğrudan doğruya ülkenin güvenliğiyle irtibatlı olduğuna dikkat çekilmiştir.”²⁵ İnanç ve ifade özgürlüğü konferansında ifade edilen görüşlerle ilgili Orta Asya Rus Ortodoks Kilisesi’nin Kırgızistan’daki temsilciliği de bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Devletin dini kurumlarla ilgili tescil kontrolünün zayıflatılmasının birçok tehlikeye yol açabileceğini ileri süren Rus Ortodoks Kilisesi temsilciliği, bununla birçok gerici (reaksioner) ve geleneksel olmayan dinlere, bölgede yeni etki alanları oluşturabilmeleri için zemin hazırlanacağını belirtmiştir. Konferans boyunca yapılan konuşma ve tartışmalarda, sürekli olarak bölgede faaliyette bulunmak isteyen yabancı dini kurumlarla ilgili tescil kontrolünün tamamıyla ortadan kaldırılmasının ve bu kurumlara sınırsız inanç özgürlüğü ve faaliyet imkanı verilmesinin topluma istikrar kazandıracağına Kırgızistanlı yetkililere AGİT temsilcileri tarafından dayatıldığına dikkat çeken Kilise temsilciliği, bu görüşlerin yerine AGİT yetkililerinin ve diğer misyoner din temsilcilerinin asırlar boyunca bölgede yer edinen dini yaşam biçimini niçin göz ardı ettiklerini sormuşlardır.²⁶

Kırgızistan’daki misyoner faaliyetlerine imkan hazırlayan şartlar ve din değiştirme olaylarına yol açan nedenler hakkında konferansa katılan Kırgız bilim adamı ve aydını Prof. Salican Cigitov’un konferansla ilgili düşünce ve

24 Bkz. <http://www.unesco.org/tolerance/final.htm>

25 Kerim Karbozov, “Kötürüm uyga şaa müyüzdün zarıldığı kaçça?”, *Agırmı*, 14.06.2002, s. 6.

26 Sredneaziatskaya pravoslavnaya tserkov v Kırgızstane, “Ne stat bı Kırgızstanu missionerskim pastbişem,” Slova Kırgızstana v kontse nedeli, 19.04.2002, s. 8.

* Salican Cigitov: Kırgız dili profesörü olup, Kırgızistan’ın Özbekistan’daki büyükelçisi ve

değerlendirmeleri de bu konuda önemli fikirler verecek nitelikte görülmüştür. Kendisinin özgür düşünceli bir aydın olduğunu ve çok da dindar olmadığını belirten Cigitov yaptığı değerlendirmede; yabancı devletlerden gelen misyonerlere ve onların propagandasını yaptıkları dinlere karşı olmadığını ifade ederek, Kırgızistan'ın ve Kırgızların fakir olduğunu, bu fakirlikten yararlanan misyonerlerin Kırgızlara yalnızca ideolojileriyle değil, yüklü miktarda para, ücretsiz eğitim gibi çeşitli cazip imkanları sunarak, maddi açıdan onları kandırarak kendi dinlerine çektiklerinin rahatsızlık verici olduğuna dikkat çekmiştir. Özgür düşünen insanların toplumun zenginliği olduğunu söyleyen Cigitov, Batılıların öncelikle Kırgızların ekonomik açıdan ayağa kalkıp ilerlemesine yardım edecek girişimci insanlarını göndermesi ve ekonomik açıdan düze çıktıktan sonra Kırgızlara dini kitaplarını, kasetlerini ve propaganda ettikleri dinlerle gelmeleri gerektiğini dile getirmiştir... Konferansta Müslüman din görevlilerinin 15-20 binden fazla Kırgızın başka dine geçtiğini belirttiklerine dikkat çeken Cigitov ayrıca ilginç bir karşılaştırma yaparak; Kırgızlar arasında en az 100 bin alkolik, 20 bine yakın uyuşturucu bağımlısı bulunduğunu, bunlarla karşılaştırıldığında 3 milyon Kırgız için başka dine geçen 15-20 bin kişinin büyük bir eksiklik olmayacağını söylemiştir... Kırgızları her suya giriş çıkışında kuru olarak çıkan kazlara benzeten Cigitov, Kırgızların 70 yıl boyunca Marksizm propagandasına maruz kaldığını, şimdilerde herkesin demokrat oluverdiğini belirterek, yaşam şartları düzeldikçe, Kırgızların her taraftan kuşatıldığı yabancı dinlerden de kurtulmuş olarak çıkacaklarını düşündüğünü dile getirmiştir. Bunun yanında demokratik toplumlarda bütün insanların dine karşı sabırlı, hoşgörülü ve isteyen herkesin istediği dine girebilmesi gerektiğini ifade eden Cigitov, Orta Asya ülkelerinin her yönden zengin devletlerin hegemonyası altında bulunduğunu belirtmiş, ülkede Kırgızların girmekte oldukları dinlere yasak konulamayacağını, buna imkanların elvermediğine dikkat çekmiştir.²⁷ Batılı devletlerin, ABD ve bazı uluslararası örgütlerin, soğuk savaş döneminden kalma Rus nüfuzunu zayıflatmak, bölgede nüfuz kazanabilmek ve uzun yıllar boyunca ateizm ve dinsizleştirme propagandaları sonucunda oluşan dini boşluğu doldurabilmek gayesiyle Hıristiyan misyoner gurupları resmi ya da gayri resmi yollarla teşvik ettiği, politik ve lojistik destek verdiği²⁸ dikkate alındığında Celal-Abad'da gerçekleştirilen inanç ve ifade özgürlüğü konferansının ve konferans sonunda ortaya çıkan taleplerin anlamlı olduğu düşünülmektedir.

4. Kırgızistan'da Misyoner Faaliyetleri

Genel olarak evrensel dinlerde yer alan, daha çok da Hıristiyanlıkla özdeşleşen misyonerlik faaliyetlerinin Hıristiyanlık tarihinde önemli bir yeri

Cumhurbaşkanı A. Akayev'in danışmanı görevlerinde bulunmuştur. Halen Türk-Kırgız Manas Üniversitesinde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

27 Bkz. Coldoşbek Zarlıbekov, "Kırgızistan, kaçta kadayga sınıyasın," *Agım*, 01.03.2002, s. 6.

28 Mustafa Erdem, "Misyonerlik ve Kırgızistan'da Misyoner Faaliyetler," *Dini Araştırmalar*, Ankara 1999, I, S.3, s. 41; Sönmez Kutlu, "Sovyet Sonrası Dönemde Türkistan'da Misyoloji ve İnkültürasyon (Kırgızistan Örneği)," *Dinler Tarihi Araştırmaları III*, Ankara 2002.

vardır. Kiliselerin Hıristiyanlığı Hıristiyan olmayan ülkelerde yeni propagan- da metotlarıyla yaymayı ve mensuplarını artırmayı gaye edinen misyoner faaliyetlerinde insanlara ve yaşadıkları yerlerin özelliklerine göre metotlar geliştirilmektedir. Hz. İsa'nın: *"İmdi siz gidip bütün milletleri şakirt edinin. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adı ile vaftiz edin, size emrettiğim herşeyi tutmalarını onlara öğretin..."*²⁹ sözünü kendilerine esas alan ilk havarilerin Hz. İsa'nın öğretilerini yaymaya başladıkları, bugünkü Hıristiyan misyoner- lerinin de havarileri ilk misyonerler olarak kabul ettikleri ve onların yolun- dan gittikleri ileri sürülmektedir. Ancak her ne kadar misyonla ilgili referanslar Hz. İsa'ya ve onun Yeni Ahit'teki sözlerine dayandırılrsa da günümüzde uygulanan şekliyle sistematik misyon faaliyetlerinin daha çok, muhatap ali- nan insanları ne yapıp edip kazanmayı ya da Hıristiyanlaştırmayı amaçla- yan, bu uğurda gereken her yola başvurulmasını uygun gören Pavlus'un uy- gulamalarıyla şekillendiği ve Pavlus'un misyon metodolojisinin misyonerlik- te esas alındığı vurgulanmaktadır.³⁰

Çeşitli tarihi aşamalardan geçen misyoner faaliyetleriyle ilgili olarak 1646'da İngiliz Parlamentosu tarafından Hıristiyanlığın yayılması için bir teş- kilat kurulmuş, 1662'de de Vatikan'da Propaganda Bakanlığı oluşturulmuş- tur. Pariste misyoner papaz okulu açan bu teşkilat, daha sonra bu okula yeni şubeler eklemiştir. Martin Luther, Calvin, Zwingli ile Hıristiyanlıkta yeni bir bölünme ortaya çıkmış ve Protestanlık doğmuştur. Özellikle 18. yüzyıldan sonra yoğunlaşan İslam ülkelerine yönelik misyoner faaliyetleri için Katolik, Ortodoks ve çeşitli alt kollarıyla Protestanlara ait başta Almanya, Fransa, İngiltere, İsviçre, Danimarka gibi Avrupa ülkeleri üzere, Amerika'da ve Rusya'da da çok sayıda merkez oluşturulmuş, teşkilat kurulmuştur.³¹ Mis- yonerlerin, Hıristiyanlığın vazgeçilmez bir esası olarak gördükleri misyoner faaliyetleri günümüzde eski Sovyetler Birliği toprakları ve Orta Asya ülke- leri başta olmak üzere dünyanın birçok yerinde canlı bir şekilde sürdürül- mekte, Hıristiyanlığa yeni üyeler kazanılmaya çalışılmaktadır. Bu bakımdan özellikle son zamanlarda Hıristiyanların diyalog adı altında birdenbire ve yoğun bir şekilde, ortaya çıkıp Müslümanlara yaklaşma çabaları şüphe ile karşılanmakta, kiliseler tarafından diyalog kavramına misyonerliğin veya propagandanın yeni bir metodu gibi işlev yüklendiği görülmektedir.³²

Kırgızistan'da bağımsızlık sonrasında Kırgız halkının yabancı olduğu çok sayıda dini grubun ortaya çıkmaya başladığını belirtmiştik. Özellikle Kırgı- zistan'ın kuzeyinde yer alan Çuy, Narın, Issık Göl, Talas vilayetleri başta ol- mak üzere güney Kırgızistan'da Oş ve Celal-Abad vilayetlerinde, Amerika'dan, çeşitli Avrupa ülkelerinden, Güney Kore'den, Hindistan'dan ve Kaza-

29 Matta 28:19-20; misyonerlik faaliyetlerine temel teşkil eden benzer ifadeler için bkz. Mar- kos 16:15-18; Luka 24:47; Yuhanna 20:21; Havarilerin İşleri 1:8.

30 Bkz. Şinasi Gündüz, *"Misyonerlik ve Hıristiyan Misyonerler," Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* II, 2002, Sayı, 1, s. 5-6.

31 Bkz. G.Tümer-A.Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara 1997, s. 412-419; Gündüz, s. 9.

32 Bkz. Tümer-Küçük, 437-448; Erdem, 20-24; A.İsra Güngör, *Vatikan Misyon ve Diya- log*, Ankara 1997, s. 78, 129-131, 136.

kistan'dan Hıristiyanlığın değişik anlayışlarına mensup misyonerler faaliyet göstermeye ve taraftar kazanmaya çalışmaktadır. Bu gruplarla ilgili tespit edilen sayılar şöyledir:³³ Katoliklerin 1 kilisesi, çeşitli eğilimleriyle ortaya çıkan Protestan guruplardan; Baptistlerin Batken, Narın ve Oş'ta birer, Talas ve Calal-Abad'ta üçer, Bişkek'te 4, Issık Göl'de 5, Çuy'da 17 olmak üzere dua evleri ve şubeleri bulunmaktadır. Yedinci Gün Adventistlerinin; Bişkek'te 6, Calal-Abad, Issık-Göl, Oş ve Talas vilayetlerinde birer, Çuy'da 7 olmak üzere toplam 17 kilisesi etkinliğini sürdürmektedir. Ellinci Gün Evanjelik Hıristiyan Kiliseler Birliğinin ise biri Bişkek'te, 3'ü Celal-Abad'da, 2'si Issık-Göl vilayetinde, 1'er kurumu da Oş, Talas ve Çuy vilayetlerinde olmak üzere toplam 9 kurumu görev yapmaktadır. Aynı zamanda Kırgızistan'da bu guruba ait; Çuy-Tokmok şehrinde "İrayım" adlı bir vakıf, yine aynı şehirde "Blagaya Vest" (Hayırlı Haber), Çuy vilayetinde Belovodskoy köyünde misyoner cemiyeti "Zvezda Nadejdi" (Ümit Yıldızı) ve yine aynı vilayette Çuy-Tokmok şehrinde Hıristiyan okulu "Ak-Bata" (Ak Dua) ile Bişkek şehrinde Evanjelik Kitab-ı Mukaddes Koleji "Şelkoviy Put" (İpek Yolu) faaliyette bulunmaktadır. Evanjelik Luteryanların ise toplam 17 dua evi bulunmaktadır. Bu dua evlerinin 5'i Bişkek'te, Calal-Abad, Issık-Göl, Oş ve Talas vilayetlerinde, 12'si ise Çuy vilayetinde, bir de "Konkordiya" adındaki Luteran Kilise faaliyette bulunmaktadır. Ayrıca Bişkek'te "Novoapostoltsı" (Yenihavariler) gurubu etkinliğini sürdürmektedir.

Kırgızistan'da yaygın olarak faaliyette bulunan diğer bir misyoner gurubu Presbiteryenlerdir. Bişkek'te Evanjelik-Hıristiyan Kilisesi "*Slova Jizn*" (Yaşam Sözü), Çuy vilayetinin Sokuluk köyünde yine Evanjelik-Hıristiyan Kilisesi "*Sokuluk*", Çuy vilayetinin Aşağalaarça köyünde Evanjelik-Hıristiyan Presbiteryan Kilisesi "*Sın Don*", Kara-Balta şehrinde Evanjelik-Hıristiyan Presbiteryan Kilisesi "*Soman*" yine aynı eğilimin Bişkek'te "*Sentralnaya Kilisesi*", Bişkek Hıristiyan Kilisesi "*Bog-Im Blagaya Vest*", Evanjelik Hıristiyan misyoner merkezi "*Blagodat*" (Hayır Kurumu) ve aynı adla kurulmuş olan bir kilise faaliyettedir. Evanjelik Hıristiyan-Presbiteryenlerin Çuy vilayeti Mıkan köyünde "*Vozrejeniye Kilisesi*" (Yenidendoğuş Kilisesi), Oş şehrinde Evanjelistlerin "*Sun-Bogim Kilisesi*", yine Çuy vilayetinde Prigorodnoy köyünde Evanjelik Hıristiyan-Presbiteryenlerin "*Vozrojeniye Kilisesi*"nin "*Siloam*" adlı şubesi, Bişkek'te Evanjelik Hıristiyan Protestanların "*İre*" adlı kilisesi, yine Bişkek'te Presbiteryen kilisesi "*Emmanuel*" ve "*Güney Kilisesi*" faaliyetlerde bulunmaktadır. Kırgızistan'da Presbiteryenlere ait dini vakıflar, cemiyetler ve eğitim kurumları da etkinliklerini sürdürmektedir. Bunlar; Bişkek'te Evanjelik Hıristiyan Misyoner Merkezi "*Blagodat*", Evanjelik Hıristiyan Misyonu "*Saran*", yine Evanjelik Hıristiyan Misyoner Merkezi bünyesinde kurulan bir hayır vakfı "*Blagodat*" ve İlahiyat Enstitüsü "*Emmanuel*"dir. Bunlardan başka Oş şehrinde Evanjelik Hıristiyan Kilisesi "*İntimak*" ve "*Slova Boga*", Bişkek'te "*Agape*", yine Bişkek'te Protestan Evanjelik Hıristiyan Kilisesi "*Antiohiya*", Çuy vilayeti Şopokov şehrinde "*Hıristiyan Reform Kilisesi*", Bişkek'te

33 Kırgızistan Din İşleri Komisyonunun 15-16 Şubat 2002 tarihinde Celal-Abad şehrinde düzenlenen *İnanç ve İfade Özgürlüğü* konulu konferansa sunduğu raporlardan alınmıştır.

sınırötesi dini misyon teşkilatının “Uluslararası Kilisesi”, “Blagodat İsus Hristos Kilisesi” ve “Evanjelik Hıristiyan Kilisesi” faaliyetlerini yürütmektedir. Ayrıca Protestanlara ait Bişkek’te Kazakistan Kitab-ı Mukaddes Derneği’nin bir şubesi, Birleşik Ruhani Seminer ve Uluslararası Kitab-ı Mukaddes Üniversitesi (Açık Öğretim şeklinde) etkinliklerini sürdürmektedir.

Protestan eğilimin çeşitli guruplarının farklı isimlerle Kırgızistan genelinde faaliyette buldukları belirtilmişti. Bunlardan “İsus Hristos Mahalli Kilisesi”nin cumhuriyetin bütününde 18 şubesi bulunmakta, bunlardan Bişkek’te ve Issık-Göl’de dörder, Oş’ta ve Talas’ta birer, Çuy vilayetinde ise 8 şubesi faaliyet göstermektedir. Ayrıca Bişkek’te “İsa Cemiyeti”, Issık-Göl vilayetinin Karakol şehrinde Karakol Evanjelik Cemiyetinin “İstoçnik Jizni” (Hayat Kaynağı) ve Bişkek’te İsus Hristos Mahalli Kilisesinin şubesi “Sever” (Kuzey) faaliyette bulunmaktadır. İsus Hristos Mahalli Kilisesi aynı zamanda “Tvoy Put” (Senin Yolun) adlı bir gazete yayınlamaktadır. Protestanlara ait tescil edilerek faaliyette bulunan çeşitli vakıf, merkez ve birlikler ise; Bişkek’te Hıristiyan merkezi “Agape”, Hayır Vakfı “ADPA”, “Hollanda Kiliselerarası Yardım” gibi kuruluşlardır. Bunlardan başka Bişkek’te Sayentolojistlerin ve Evrensel Kilisenin 1’er kilisesi faaliyet göstermektedir.

Din İşleri Komisyonu 2001-2002 yılının son verilerine göre Kırgızistan’a dini ve misyonerlik amacıyla geldiği belirtilen kişi sayısının 1212 olduğunu tespit etmiş, bunların 839’unu Hıristiyanlığın çeşitli anlayışlarına mensup misyonerlerin oluşturduğunu belirtmiştir. Ayrıca Din İşleri Komisyonu tarafından son beş yılda 300’den fazla dini kurumun tescil edildiği ve tescil edilen bu kurumların 210’unun Hıristiyanlığın çeşitli eğilimlerine, geri kalan diğer kurumların ise İslami guruplara ait olduğu kaydedilmiştir.³⁴

Misyonerlerin aktif faaliyetleri Kırgızistan halkının manevi yaşamında büyük değişimlere yol açmaktadır. Kırgızistan’da misyonerlerin ve misyoner gurupların teşkilatlarının her geçen gün sayısının artması yanında onların faaliyetlerinin sonuçları da misyoner faaliyetlerinin bu ülkede oldukça etkili olduğunu göstermesi bakımından önemli bir gösterge kabul edilmektedir. Bu çerçevede özellikle 1991 yılından itibaren hızla artmaya başlayan misyoner gurupların faaliyetleri neticesinde Hıristiyanlığa geçenlerin sayısının 2000 yılında 15000, 2002 yılında ise 20000 civarında olduğu bildirilmektedir.³⁵ Ancak çeşitli şekilde Hıristiyanlaştırma faaliyetlerine maruz kalan ve bu faaliyetlerden etkilenenlerin sayısının daha fazla olabileceği tahmin edilmektedir. Bununla birlikte Orta Asya’da misyonerlik faaliyetlerine ve bu faaliyetler sonucunda gerçekleşen din değiştirme olaylarına yalnızca Kırgızlar arasında değil, Kazaklar, Özbekler, Türkmenler, Tacikler, Uygurlar ve diğer Türk kökenli topluluklar arasında da rastlanmaktadır.³⁶ Pravda gazetesinde yer alan

34 Bkz. Mamayusupov-Botoev, s.7; Zarlıbekov, s.6.

35 Celal-Abad şehrinde düzenlenen “İnanç ve İfade Özgürlüğü” konulu konferansta Kırgızistan Müslümanları Dini İdaresinin (Müftülüğün), din görevilerinin ve diğer yetkililerin verdiği bilgilerden alınmıştır, 15-16 Şubat 2002.

36 Orta Asyaya yönelik misyonerlik faaliyetleri ve bu faaliyetlerin etkileri için bkz. Ö. Turan, “Avrasya Coğrafyasında Misyonerlik Faaliyetleri,” *Avrasya Etüdleri*, Ankara 1999, Sayı

bir habere göre Protestan Kiliseleri temsilcilerinden biri; kendi dini inançlarına her geçen gün çok sayıda Kırgızın girdiğini belirterek, son zamanlarda ortaya çıkan bu durumun Kırgızistan nüfusunun geleneksel İslamı ve Ortodoks dinleri arkalarında bırakarak Protestanlığa gireceklerinin önemli bir göstergesi olduğunu vurgulamakta, aynı zamanda bu geçişin yalnızca Kırgızistan'a özgü olmayıp Kazakistan hatta Özbekistan için de aynı durumun söz konusu olduğunu vurgulamaktadır. Aynı haberde uzmanların açık toplumlarda yeni dinlere de izin verilmesi gerektiğini belirttikleri yer almakta, din konusunda da insanlara bir seçim ve karşılaştırma şansı verildiğine dikkat çekilmektedir.³⁷

Hıristiyan misyonerlerin Kırgızistan'da kazandığı bu taraftarların ortaya çıkarabileceği muhtemel problemler sık sık Kırgızistan basınında yer almaktadır. Herhangi bir Hıristiyan gurubuna giren Kırgızların evliliğinde, akrabaları arasında ve toplumsal ilişkilerinde, hatta ölümüyle birlikte bu kişilerin nasıl gömüleceği, hangi mezarlığa konulacağı ile ilgili çok yönlü sosyal problemler ortaya çıkmaktadır. Bu tür problemlerin uzun vadede daha da karmaşık hale geleceği düşünülmektedir.

5. Misyonerlerin Faaliyet Metotları ve Misyoner Faaliyetlerine Karşı Tepkiler

Misyonerler çeşitli yöntemler kullanarak kendi inanışlarını tanıtmaya ve halkın her kesiminden insanla irtibat kurarak kendilerine çekmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte kuruluşundan itibaren Hıristiyan misyoner teşkilatlarının hiç bir dönemde sadece dini amaçlı müesseseler olarak kalmayıp, misyonerlik faaliyetlerinin etkilerini doğrudan ya da dolaylı olarak her zaman dinin kapsam alanı dışına taşıdıkları; siyasi, coğrafi, sosyal, ekonomik ve kültürel bakımdan geldikleri ülkelerin lehine, gittikleri ülkelerin ise aleyhine sonuçlar doğurdıkları bilinmektedir.³⁸ Bu yüzden askeri, ekonomik, kültürel sömürgecilikle birleşerek Batı hegemonyasına zemin hazırlayan, kendilerini kiliseye adayın ve asli görevinin Hıristiyanlığı yaymak olduğu ileri sürülen misyonerlerin, bazen bir doktor, asker ya da öğretmen, bazen de bir barış gönüllüsü, rahip ya da rahibe, düşkünlere yardım eden bir gönüllü olarak ortaya çıkabildikleri görülmektedir.³⁹ Uzun bir tarihe ve tecrübe birikimine sahip misyoner teşkilatlarının buldukları yerin durumuna göre açık ve gizli çalışma metotları geliştirdikleri bilinmektedir. Açıktan yaptıkları faaliyetlerde doğrudan doğruya Hıristiyanlık propagandası yapan misyonerler açıktan faaliyetlerin yararlı olmadığı ya da sakıncalı olduğu ortamlarda insani yardımları öne çıkarmakta, ekonomik yardımlara ek olarak tıbbi yardımlara ve eğitim alanındaki faaliyetlere öncelik tanımakta, hastanelerde, anaokullarında, kreşlerde, çocuk yuvalarında, eğitimin her kademesinde görev almaktadırlar.⁴⁰

16, s.11-38; Mehmet Seyfettin Erol, "Orta Asya ve Kafkaslar'da Mistik - Hümanist Güç Oyunu: Misyonerlik Faaliyetleri," **Stratejik Analiz**, Şubat 2001, Cilt 1, Sayı 10.

37 Yury Razgulayev, "The New Religions in Kyrgyzstan Republic", **Pravda Russia**, 14.02.2002. 38 Turan, s. 11.

39 Bkz. Erdem, s. 11-12.

40 Bkz. Erdem, s. 13-19.

Genel olarak Protestan ve Ortodoks kiliselere, Yehova Şahitlerine ve Baris Gönüllüleri'ne bağlı misyonerler gittikleri yerlerde öncelikle etnik ve dini bakımdan kendilerine yakın kimseler üzerinde çalışmalar yapmakta, daha sonra da yetiştirdikleri bu elemanlar aracılığıyla diğer topluluklara yönelmektedirler. Kırgızistan'da da misyonerlerin öncelikle kendileriyle etnik ve dini bağı bulunan insanlara yönelik olarak çalışmalarına başladıkları bilinmektedir. Örneğin, Kırgızistan'daki Alman asıllı Hıristiyanların 1988-1990 yılları arasında Almanya'ya götürülüp, buradaki Protestan misyoner okullarında yetiştirildikten sonra Kırgızistan'a geri gönderildikleri belirtilmektedir.⁴¹ Bu uygulamanın misyoner guruplar tarafından halen yaygınlaştırılarak devam ettirildiği izlenmektedir. Kırgızistan'da Hıristiyan kökenli misyoner gurupların adeta bir işbirliği ve görev dağılımı içinde buldukları gözlenmektedir. Bazı misyoner guruplar sade vatandaş üzerinde yoğunlaşırken diğerleri devlet memurlarını, okulları hedef almakta, bunun yanında genç, yaşlı, erkek, kadın gibi halkın çeşitli kesimlerine yönelik faaliyetlerini kendi aralarında çatışmaya girmeden seçtikleri hedef kitleler olarak belirlemektedirler. Kırgızistan'da yaşanan geçim sıkıntısı ve ekonomik zorluklar misyonerlerin faaliyetlerini kolaylaştırırken, özellikle gençlerin lüks özentileri, yabancı dil öğrenme, yurtdışına çıkma gibi istekleri misyonerlerin gençlerle irtibatına önemli bir zemin hazırlamaktadır.⁴²

Kırgızistan'da misyonerlerin en önemli hedef kitlesi olarak eğitimin her kademesinde yer alan öğrenciler, özellikle de üniversite gençliği gelmektedir. Gençlere yönelik kullanılan metotların başında sosyal, akademik ve kültürel faaliyetlerin ve programların düzenlendiği bilinmektedir. Örneğin; "Novaya Jizn i Rost" (Yeni yaşam ve Yetişkinlik) adlı öğrenci organizasyonu Oş'ta dağıttıkları broşürlerde, akademik alanda, bilgisayar, İngilizce, Rusça kursları ve tartışma klüpleri oluşturmakta, çeşitli konferanslar ve seminerler; sosyal etkinlik olarak ise konser, aerobik, basketbol, eğlence, diskotek, bodybulding gibi programlar düzenlemektedirler. Ayrıca gençlerle, özellikle de öğrencilerle ev gurupları ve haftalık görüşmeler yapılmakta, bu programlarda dolaylı ya da doğrudan yapılan propagandalarla Hıristiyanlık öğretilerine ve Hıristiyanlaştırma etkinliklerine yer verilmektedir.⁴³ Bunun yanında, özellikle ailesi dağılmış, kimsesiz çocukları ve gençleri biraraya toplayarak onlara sığınacak bir yer ve yemek verilmekte, bu tür kimseler eğitime ve Hıristiyanlaştırmaya çalışılmaktadır. Ayrıca eşinden ayrılmış ya da zor durumda kalan kadınlara kucak açan "sığınma evleri" oluşturulmakta, bu evlerde onlara ekonomik ve moral yardım yanında Hıristiyanlık öğretilmekte, zor durumda olan çocuklu kadınların katılımını kolaylaştırmak için sığınma evlerinin yanında kreşler de açılmaktadır. Misyonerler basın, yayın ve her türlü iletişim aracını kullanarak halkı etkilemeye çalışmakta, kiradıkları bazı televizyon kanallarında, yüklü miktarda para vermek suretiyle, Hıristiyanlık propagandası yapmaktadırlar.

41 Bkz. Erdem, s. 31; Turan, s. 22.

42 Bkz. Erdem, s. 40-42.

43 Studençeskaya organizatsiya **Novaya Jizn i ROST** adlı broşür.

Misyonerler kazandıkları Kırgız Hıristiyanlar aracılığıyla, çeşitli konferanslar ve tiyatro gösterileri düzenlemek suretiyle, Kırgızların kendi milli değerlerine, örf-adetlerine, özellikle Kırgız tarihinde ve kültüründe eşsiz bir yeri bulunan Manasa, Manas destanındaki motiflere ve İslami değerlere gölge düşürecek etkinliklerde bulunmakta, Kırgızları kendi değerlerinden uzaklaştırmaya çalışmaktadırlar.⁴⁴ Bu etkinliklerle ilgili Kırgız basınında çeşitli eleştiriler yer almaktadır. Ayrıca Kırgızistan'da etkinlikte bulunan çok sayıda çeşitli Protestan misyoner gurubu işbirliği yaparak, özellikle Hıristiyanlığa geçen Kırgızlarla birlikte, Anayasaya ve "din tutunma özgürlüğüyle" ilgili kanunlara atıfta bulunarak her vatandaşın dilediği dine inanma hakkının bulunduğunu ve başka dine geçen Kırgızlara karşı gösterilen tepkinin durdurulması gerektiği yönünde kamuoyuna çağrı yapmakta, bildiriler dağıtmaktadırlar.⁴⁵ Misyonerler aracılığıyla Hıristiyanlığa geçen Kırgızlar da diğer misyonerler gibi ev ev dolaşarak broşür, dini literatür gibi yayınları dağıttıkları, insanları kendi inançlarına çekmek için iknaya çalıştıkları ve propaganda girişimlerini sürdürdükleri için yakınlarından ve halktan tepki görmektedirler.⁴⁶

Ülkenin kırsal kesimlerinde yabancı misyonerlerle ve misyonerlerin telkin ettiği inancı kabul edenler arasında çekişme ve çatışmalar yaşanmakta, İslam'dan ayrılarak başka dine geçenler zaman zaman toplumdan soyutlanmaya çalışılmaktadır. Kırgızistan'ın resmi kurumları tarafından kaydedilen çeşitli olaylar halk arasında yaşanan çekişme ve çatışmaların boyutları hakkında önemli göstergeler olarak kabul edilmektedir: Ülkenin güney kesiminde Suzak köyünde köyün ileri gelenleri toplanıp, din değiştirerek Evanjelik Hıristiyanlığa geçen dört Kırgızın köyden kovulması için çağrıda bulunmuşlardır. Bişkek dışında bir köyde yine köyün ileri gelenleri bir araya gelerek "*Kırgızistan Cumhuriyetinde Hıristiyanlığa izin verilmemelidir*" diyerek Hıristiyanlığa geçen eski Müslümanların! köyden kovulması için çağrıda bulunmuş, bu köyde Hıristiyan olan bir kişi de köy okulundaki eğitim meclisinden atılmıştır.⁴⁷ Bu örneklerden de anlaşıldığı gibi Kırgızistan'da İslam'dan ayrılarak başka dine geçme olayları halk tarafından tepkiyle karşılanmakta, halk arasında bölünmelere yol açmaktadır.

Misyonerlerin faaliyet metotları arasında misyoner guruplar tarafından bölge halkının dilinde yayınlanan İncil başta olmak üzere, içeriği ve anlatım dili okuyucuların eğitim düzeyine göre hazırlanmış çok sayıda çeşitli yayının doğrudan doğruya halka, çarşıda, pazarda, okul önlerinde, toplantılarda, konferanslarda, kalabalık insan guruplarının bulunduğu yerlerde ücretsiz

44 Bkz. Asker Sakıbayeva, "*Maskara Bolgon Manas, Aybanga Tengelgen Kırgız Ene, Kordolgon İslam*", **Res Publica**, 30.10.2001, No:51 (461), s.4; Canıbek Canızak, "*Manas Baban Unut Kalsa- Kim Kırgız*", **Respublica**, 30.10.2001, No:51 (461), s. 4; **Kırgız Ruhu**, 9.11.2001, No: 17 (397), s.7.

45 Bkz. **Kutbilim Gazetesi**, 26.10.2001, No: 37, s. 2; **Res Publica**, 26.10.2001, No: 50 (460), s. 5.

46 Bkz. "*Bir uç Kırgız bir Kudayga batpadı*," **Res Publica**, 13.11.2001, No: 54 (464), s. 5; Atuf Ala, "Din İstismarlığı", **Zaman Kırgızistan**, 7.9.2001, s. 13.

47 Bkz. <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2001/eur/8276.htm>.

dağıtılması, bıkmadan, usanmadan yumuşak bir üslupla Hıristiyanlık propagandası yapılması, ayrıca halka gıdadan giyime kadar çeşitli yardımlarda bulunulması gelmektedir.⁴⁸ Bunun bir örneği yakın geçmişte Calal-Abad vilayetinde Suusamır vadisinde yaşanmıştır. Bişkek'te faaliyet yürüten "Luç Nadejdi" (Ümit Işığı) adındaki misyoner bir vakfın temsilcileri Suusamır vadisine gelerek buradaki halka üç ton un, 600 litre sıvı yağ, çeşitli giysiler ve çok sayıda dini literatürü ücretsiz olarak dağıtmıştır. Bu vakıfta görev yapanlar arasında din değiştiren Kırgızlar da bulunmuştur. Suusamır vadisinde halk arasında bu olayla birlikte çeşitli tartışmalar yaşanmış, halka dini nasihatlerde bulunmak isteyen imam-hatip Şerik Satınbayulu'na, gelen yardımı almak isteyen bazı Kırgızlar tepki göstermiştir. Basına yansıyan bu olayla birlikte din değiştiren Kırgızlar "arabök Kırgızlar" (Kırgız olmayan Kırgızlar) olarak değerlendirilmiş ve eleştirilmiştir.⁴⁹ Başka bir dine geçen Kırgızlara ve misyoner faaliyetlerine karşı buna benzer tepkiler sık sık sergilenmektedir. Başka dine geçen Kırgızlar halk arasında "Kırgız elinin çıkkançıları" (Kırgız halkının hainleri)⁵⁰ olarak nitelendirilmekte, bu tür eleştirilerde Kırgızlara; "Kırgızga ököttön çıkkan ört caman, özdön çıkkan cat caman" (Kırgıza kökten çıkan yangın kötü, özden çıkan yabancı kötüdür.)⁵¹ atasözü hatırlanmaktadır. Kırgız basınında yer alan başka bir haberde; Narın şehrinde sonradan Baptist olan Burmabübü Abdrazakova adlı bir Kırgız vatandaşının ölümü üzerine yaşanan olay gündeme getirilmiştir. Belirtilen şahşın ölümü üzerine, onun için Müslüman mezarlığında bir mezar yeri kazılmaya başlanmış, ancak Müslüman din görevlileri ve halk Baptist şahşın Müslüman mezarlığına gömülmesine karşı çıkarak, onun cesedinin Baptistler için ayrılan bir mezarlığa ve kendi inanışlarının gerektirdiği dini törene uygun olarak gömülmesi gerektiğini talep etmişlerdir. Olay yetkili organların Baptistlere şehir dışında bir mezar yeri göstermesiyle neticelenmiş ve böylece mesele çözüme kavuşturulmuştur.⁵² Bu tür olaylarla ilgili basında, Kırgızların yabancı olduğu misyoner dini akımların ailelerin bozulmasına yol açtığı,⁵³ hatta bütün bir yerleşim biriminde halk arasında dini tezatları keskin biçimde ortaya çıkardığı şeklinde değerlendirmeler yapılmış, bu tür olayların Kırgızları böldüğü vurgulanmıştır.⁵⁴

Basında yer alan haberlerde ve değerlendirmelerde, yukarıda verilen örneklere benzer çeşitli olaylarla sık sık karşılaşmak mümkündür. Kırgız yerleşim yerlerinde günümüzde biri Baptist, biri Adventist, biri Lutheran, biri Bahaist, biri Yehova Şahidi, diğer bazılarının da Hıristiyanlığın başka akımları-

48 Bkz. R.Mamitova, "İtikadsızlık Belgisi", **Musulman**, Mart-April 2002, No:1 (20), s. 7.

49 **Aalam**, 19 Aralık 2001, No: 45, s. 6.

50 Bkz. **Res Publica**, 26.10.2001, No: 50 (460), 6; "Bir uuç Kırgız bir Kudayga batpadı," **Res Publika**, 6.11.2001, No:53 (463), s. 4.

51 **Res Publica**, 13.11.2001, No: 54 (464), s. 5.

52 Bkz. **Zaman Kırgızistan**, 12.04.2002, 8; A.Alişeva "Polikonfessialniy Kırgızstan", **Renessans İli Regres**, Bişkek 1996, s. 79.

53 Bkz. Timur Mamitov, "Başka dinden bakıt izdep küyöösününön kur kalgan Cengem", **Oş Cangırığı**, 27 April 2002.

54 Talant Razakov, "Dil cana Din", **Kırgız Ruhı**, 19-26.04.2002, No: 12, s. 5.

na geçtiği örneklerle karşılaşmakta ve bu yerleşim yerlerinde ciddi tartışmalar ve çatışmalar yaşanmaktadır. Örneğin; Narın'da, Sokuluk'ta, Özgen-Mirzake'de, Çon-Taş'da, Ak-Tuz'da, Spartak'ta, Taş-Döbö'de ve diğer bazı yerlerde din değiştirme olaylarına dayalı olarak meydana gelen olaylar Kırgızistan'da misyoner faaliyetlerinin milli birlik ve beraberliği nasıl yok ettiğini göstermesi açısından önemli somut örneklerdir.⁵⁵ Kırgızistan'a bilimsel, kültürel ve insani yardım amacıyla geldiklerini söyleyen birçok misyoner teşkilatı "*kuzu postu giymiş kurt*" gibi davranmakta, halk arasında kendilerine yer edinerek halkın birliğinin, beraberliğinin ve düzeninin bozulmasına yol açmaktadırlar. Bölgede faaliyet gösteren misyoner faaliyetlerine Kırgızistan'daki Rus Ortodoks Kilisesi temsilcileri de tepki göstermektedir. Kırgızistan Rus Ortodoks Kilisesi Piskoposluğunun yayınladığı bir basın bildirisinde, "*AGİT'in insan haklarını denetleme girişimi altında, din özgürlüğü ve dini kurumlarla ilgili kanunlarla Kırgızistan'ın dini bakımdan bir çöplüğe ve demokratik değişim adı altında da misyonerler için uygun şartların oluşturulduğu bir otağa dönüştürüldüğü*"⁵⁶ belirtilmektedir. Öteden beri dinin insan düşüncesini ve toplumu güçlü biçimde etkilediğine dikkat çeken Kilise temsilcileri, bu nedenle toplumun dini yaşamına gereken dikkatin gösterilmemesi durumunda, yabancı dini faaliyetlerin kontrol edilemeyeceğini, bunun da ciddi bir hata olduğunu vurgulamaktadır. Bölgede faaliyet gösteren misyoner gurupların çoğu kez para ve maddi yardımlar karşılığında insanların ruhunu ve gönlünü satın aldıklarına dikkat çeken Kilise yetkilileri, misyoner gurupların dini karmaşaya yol açtıklarını, bu durumun bölgedeki yaşam biçimini doğrudan provake ettiğini, dinler ve milletler arasında düşmanlıkları körüklediğini bildirmektedir. Son zamanlarda maddi bakımdan desteklenerek yabancı ülkelerden gelen misyoner gurupların faaliyetlerinin Kırgızistan'da toplum için bir tehlike, devlet ve dini bütünlük açısından bir tehdit oluşturduğunu gösterdiğini vurgulamaktadırlar. Ayrıca dini alanda etkili ve sağlıklı bir denetimin sağlanması için "*Din İşleri Komisyonu*"nun desteklenmesi, komisyon bünyesinde dinler arası çalışmalarda hükümet organlarına yardımcı olacak çeşitli alanlardaki uzmanlardan oluşan bir danışma kurulunun oluşturulması gerektiği ortaya konulmakta, dini alanda devlet politikasının herhangi bir dini akımın zararlarının titiz bilimsel analizlere dayandırılması gerektiğini savunmaktadırlar. Rus Ortodoks Hıristiyanlarla Müslümanların dini temele dayalı olarak hiç çatışmaya girmedikleri belirtilen açıklamada, Din İşleri Komisyonunun desteklenmesi konusunda Kırgızistan Müslümanları Dini İdaresiyle dayanışma ve işbirliği içinde bulunulması gerektiği de ilave edilmektedir. Bu alanda tedbirler alınmadığı takdirde Kırgızistan'da dini çatışmalara, halkın bölünmüşlüğüne, politik istikrarsızlığa ve ekstremizme kapı açılacağına işaret edilmektedir.⁵⁷ Bu görüşleriyle Rus Ortodoks Kilisesi temsilcileri, belki de kendi kiliselerinin doğal bir faaliyet alanı olarak kabul

55 Bkz. Karbozov, s. 6.

56 Sredneaziatskaya pravoslavnaya tserkov v Kırgızstane, "*Ne stat bı Kırgızstanu missionerskim pastbişem*" Slova Kırgızstana v kontse nedeli, 19.04.2002, s. 7.

57 Sredneaziatskaya pravoslavnaya tserkov v Kırgızstane, s. 8.

ettikleri bölgede faaliyetlerde bulunan yabancı misyoner akımlardan rahatsızlık duyduğunu göstermekte, bunun yanında Din İşleri Komisyonu'nda aktif olarak görev alma taleplerini gündeme getirmektedirler.

6. Sonuç: Misyonerlik Faaliyetlerine Karşı Neler Yapılabilir?

İnsanlar, XXI. yüzyılda artık eskiye oranla, birbiriyle daha yakın ticari, siyasi, askeri ve kültürel ilişkiler içindedir. Bu ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi karşılıklı hoşgörü ve iyi niyet esaslarına bağlıdır. Küreselleşen dünya şartlarında hemen her dinin hakimiyet alanında olduğu gibi, Müslümanların çoğunlukta olduğu yerlerde Hıristiyanların, Hıristiyanların çoğunlukta olduğu yerlerde ise Müslümanların bulunması karşılıklı olarak her iki tarafın işbirliği ile iyi ilişkiler içine girmesini zorunlu kılmaktadır. Bu ise ancak; her dinin kendi sınırları içerisinde kalarak tüm farklılıklarını koruyup herhangi bir zorlamaya ve aldatmaya gitmeden, hoşgörü ve anlayış içerisinde ortak meseleleri konuşma, değerlendirme ve işbirliği yollarını arama şeklinde anlaşılan, sağlıklı bir *“dinlerarası diyalog”* anlayışından geçmektedir. Ancak dünyanın çeşitli yerlerinde bu hususları dikkate almadan faaliyetlerini sürdüren, bir toplumun maddi ve manevi zayıflıklarından yararlanarak çeşitli metotlarla halk arasında dini birlik ve bütünlüğü bozan, çekişme ve çatışmalara yol açan misyonerlerin bu anlayıştan uzak oldukları, bu haliyle misyonerlik faaliyetlerinin *“din ve vicdan özgürlüğü”* sınırlarını aştığı düşünülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, gelişen teknik imkanlarla her geçen gün iletişimin ve ülkeler arası ilişkilerin arttığı ve gittikçe küçülen dünyamızda din, yükselen bir değer olması yanında küreselleşme karşısında yükselen bir tehlike konumuna da getirilmektedir.

Genel olarak Kırgızistan'da misyonerlik faaliyetleri kendisine, uluslararası normlara göre hazırlandığı ileri sürülen, yasalarla belirlenen ölçülerde, rahatlıkla yer bulabilmektedir. Ancak yıllar boyunca her milletin kendine has bazı özelliklerinin oluştuğu ve bu özelliklerle bütünleştiği de bilinmektedir. İslam'ı diğer Türk toplulukları ile birlikte kalabalık guruplar halinde benimseyen Kırgızlar da adeta İslam'la bütünleşmiş ve İslam Kırgız medeniyetinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bundan dolayı Kırgız denildiğinde onun İslam'dan başka bir dine mensup olabileceği hiçbir zaman düşünülmemiştir. Ancak günümüzde çeşitli nedenlere bağlı olarak başka dinlerle temas geçen, hatta bu dinleri kabul eden Kırgızların ortaya çıktığını, ayrıca bu din değiştirmenin çeşitli sosyal problemlere yol açtığını belirtmiştik. Yalnızca Kırgızistan'da değil bütün Türk Cumhuriyetlerinde yoğunlaşan misyonerlik faaliyetlerinin, sadece dini olmayıp siyasi, kültürel ve ekonomik amaçlar da taşıdığını, bu tür hareketlerin devlet ve toplulukların milli birlik ve bütünlüğüne, kültürüne ciddi tehdit oluşturduğunu göz önünde bulundurarak, Kırgız halkının birliğini, beraberliğini ve kültürünü koruyabilmek için din değiştirme olaylarının önüne geçilmesi, *“meşru yollarla”* Kırgızlar arasında ve bütün Türk-İslam dünyasında misyoner faaliyetlerinin ve bu faaliyetlerin etkisinin azaltılması, hatta ortadan kaldırılması için girişimlerde bulunulması gerekmektedir.

Misyonerlik faaliyetlerine karşı alınacak önlemlerin başında, öncelikle Müslüman din görevlilerinin mesleki bakımdan niteliğinin artırılması ve yeterli niteliklere kavuşturulması gelmektedir. Din görevlileri ile halk arasındaki kopukluk giderilmeli, bunun yanında din görevlilerinin, toplumda hak ettikleri müstesna yeri kazanabilmeleri için, iyi organize edilip, maddi durumları ve sosyal statüleri yükseltilmelidir. Bu takdirde Müslüman din görevlilerinin modern eğitimden geçerek, hem kendi dinlerini hem de İslam'ı ve Müslümanları çok iyi bilen misyonerlerle karşılaşması ve mücadelesi mümkün hale gelebilecektir. Özellikle yaygın eğitim açısından geniş imkanlar sunan camilerde, halkın rağbet ettiği özel günlerde din öğretimi gerçekleştirilmelidir. Ayrıca İslam yalnızca camilere sıkışıp kalmamalı, çeşitli etkinliklerle halkın her kesimine ulaştırılmaya çalışılmalıdır. Bu konuda en büyük görev Kırgızistan Müslümanlarının Dini İdaresi Müftiyata düşmektedir. Hala bir geçiş dönemi yaşayan, bir model arayışı içinde olan ve henüz tam olarak idari yapılanmasını da tamamlayamamış bulunan Müftiyatın en kısa zamanda gerekli düzenlemeleri gerçekleştirerek hem kendi bünyesinde hem de ülke genelinde, doğru ve sağlıklı bir İslam anlayışını hakim kılabilecek yapılmaya gitmesi bir zorunluluk haline gelmiştir.

Kırgızistan'da İslam'la ilgili inanış ve uygulamalar genel olarak hurafeler ve batıl itikatlarla gölgelenmiş, hatta bu etkiler altında neredeyse kaybolmuş durumdadır. Bakışlar, falcılar ve büyücüler yanında din bilgisi yetersiz birçok din görevlisi de adeta bu durumun devam etmesine yardımcı olmaktadır. Bu ise İslam hakkında toplumun zihninde yanlış bir imajın oluşmasına, İslam'ın yanlış öğrenilmesine ve İslam'dan uzaklaşılmasına yol açmakta, aynı zamanda bu durum misyonerlerin faaliyetleri için de İslam açısından bir boşluk oluşturmaktadır. Misyonerler dolaylı yollardan İslamı kötülemek suretiyle bu boşluktan yararlanmaktadırlar.

Hıristiyanlığa geçen Kırgızların, hemen hemen İslamı ve onun prensiplerini bilmeyen Kırgızlar olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ilgili kişiler ve kurumlarca İslam'ın dünya görüşünün ve prensiplerinin sağlıklı ve doğru bir biçimde kamuoyuna ulaştırılmasının kaçınılmaz ve öncelikli görevler arasında yer aldığı düşünülmektedir. Kırgız dilinde yayınlanmış bulunan çok sayıda Hıristiyanlıkla ilgili literatür yanında televizyon, radyo, gazete gibi her türlü basın, yayın aracını kullanan misyonerlerin faaliyetlerine karşı, basın yayın organlarından faydalanılmalı, çeşitli programlar aracılığı ile din görevlileri ve Kırgızistan halkı misyoner faaliyetleri hakkında bilgilendirilmeli ve aydınlatılmalıdır. Aynı zamanda İslam'ı doğru anlatan ve öğreten dini literatür de artırılmalıdır. Öteden beri inanç bakımından İslam'la kaynaşan ve hayatının her aşamasında İslami uygulamalara ve motiflere yer veren Kırgızların milli aile yapısı güçlendirilmeli ve geleneksel Kırgız kültür unsurları canlandırılmalıdır.

Mevcut kanunlar ve uygulamalarda yer bulan din özgürlüğü alanındaki anlayışlar ve uygulamalar Kırgızistan'da genel olarak dinler arasında eşit olmayan şartlarda gerçekleşen bir rekabet ortamını hazırlamaktadır. Din özgürlüğünden, insanların kendi istekleriyle ve hür iradeleriyle tercih ettikleri

inancı yaşayabilmeleri ve inandıkları dini eşit şartlarda bir birlerine anlatabilmeleri anlaşılmalıdır. Halkın ekonomik bakımdan zor durumda olmasından, dini bilgi eksikliğinden faydalanarak, gizli ve açık her türlü yolu kullanarak insanları dinlerinden ayırmaya ve kendi inançlarına çekmeye çalışan misyonerler, hem ailelerde hem de faaliyette buldukları toplumda barış ve huzurun bozulmasına, insanlar arasında din ve inanç birliğinin yok olmasına ve bölünmelere yol açmaktadır. Bu ise tam olarak "*din özgürlüğü*" ya da "*din anlatma özgürlüğü*" demek değil, aksine insanları aldatmak, onların zor durumlarından ve çaresizliklerinden yararlanmaktır. İnsan hak ve özgürlükleri bakımından değerlendirildiğinde bu durumun hiç de adil ve yerinde bir tutum olmadığı düşünülmektedir.

Kırgızlar arasında "din eğitimi" veren yeterli ve nitelikli kurumların oluşturulmasına destek verilmeli, mevcut kurumlar ise din eğitimini günün şartlarına göre düzenleyecek niteliklere kavuşturulmalı, bu kurumlar modern anlayışla teknik ve eleman yönünden de desteklenmelidir. Geçmişte din kaynaklı çatışmaların hatta büyük savaşların yaşandığı dönemler ile günümüzde gibi çeşitli nedenlerle birlikte din anlayışının da etkisiyle çatışmaların yaşandığı ülkelerde (İngiltere, Kuzey İrlanda, Endonezya, Pakistan, Hindistan ve İsrail v.d.) din adına yapılan terör olayları dikkate alındığında, din özgürlüğü adına her türlü faaliyet imkanına kavuşan ya da kavuşturulan misyoner faaliyetlerinden etkilenmekte olan Kırgızistan'da da gelecekte toplum ve ülke açısından çeşitli sorunların yaşanabileceği gözlenmektedir. Günümüzde canlı bir şekilde "*dinlerarası rekabet*"ın yaşandığı Kırgızistan'da, Kırgızlar arasında İslam'dan başka yayılacak dini inançların ve anlayışların milli birlik ve bütünlük açısından gelecekte tahribe ve sosyal problemlere, belli bir süre sonra kuşaklar arasında ve aile içinde çatışmalara yol açacağı, dolayısıyla sosyal barışı bozacağı endişelerimiz arasındadır. Bu nedenle resmi kurumlar ve kanunlarca ülke genelinde "*meşru yollarla*" dini dokunun bozulması önlenmeli, halkın din birliği korunmalıdır. Bu noktada, sosyolojik bakımdan dinin birlik ve beraberliği sağlayan bütünleştirici yönünün bulunduğu kadar ayırıcı yönünün de dikkate alınarak en doğru ve doğal önlemin, toplumun doğru dini bilgilendirmeden geçtiği unutulmamalıdır.

